

УДК 37:9:378.1:37.032:37.031.2:37.046.16(2005-2021)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-1139-1148](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-1139-1148)

Загородня Алла Анатоліївна доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНСТРУКТ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ: ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД (2005–2021 РР.)

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний, історико-педагогічний та порівняльний аналіз історичної пам'яті як соціокультурного конструкта у системі національно-патріотичного виховання студентської молоді України у 2005–2021 рр. Розкрито концептуальні підходи до осмислення історичної пам'яті у зарубіжній і вітчизняній науковій традиції. Проаналізовано нормативно-правову базу, зокрема Закон України «Про вищу освіту» (2014), Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015),

Стратегію національно-патріотичного виховання (2019), а також діяльність Міністерства освіти і науки України та Українського інституту національної пам'яті. У статті розглядається впровадження концепцій історичної пам'яті у навчальні програми ЗВО України, аналізуються конкретні кафедри, курси та програми, досліджується періодизація 2005–2010, 2010–2014, 2014–2021 років, а також порівнюється український досвід із європейським підходом до memory studies. Окрему увагу приділено інтеграції історичної пам'яті в освітній процес закладів вищої освіти через навчальні курси, виховні програми, наукові конференції та міжнародні проєкти. Здійснено порівняльний аналіз українських практик із європейським досвідом (Німеччина, Польща, країни Балтії).

Доведено, що у 2005–2021 рр. історична пам'ять стала стратегічним чинником духовної культури та національної консолідації, інтегрованим у систему вищої освіти України. Обґрунтовано, що історична пам'ять стала ключовим фактором формування національної ідентичності студентської молоді, а її інтеграція в освітній процес сприяє зміцненню державності та розвитку громадянської активності.

Ключові слова: історична пам'ять, духовна культура, національно-патріотичне виховання, заклади вищої освіти, національна ідентичність, політика пам'яті, студентська молодь.

Zagorodnya Alla Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

HISTORICAL MEMORY AS A SOCIO-CULTURAL CONSTRUCT IN THE SYSTEM OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS OF UKRAINE: INTEGRATION INTO THE EDUCATIONAL PROCESS AND EUROPEAN EXPERIENCE (2005–2021)

Abstract. The article presents a comprehensive theoretical, methodological, historical-pedagogical, and comparative analysis of historical memory as a socio-cultural construct within the system of national-patriotic education of student youth in Ukraine during 2005–2021. The conceptual approaches to understanding historical memory in both foreign and Ukrainian scholarly traditions are explored. The study examines the regulatory framework, including the Law of Ukraine “On Higher Education” (2014), the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth (2015), the Strategy of National-Patriotic Education (2019), as well as the activities of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ukrainian Institute of National Memory.

The article addresses the implementation of historical memory concepts in higher education curricula in Ukraine, analyzing specific departments, courses, and programs, the periodization of 2005–2010, 2010–2014, 2014–2021, and compares Ukrainian practices with the European approach to memory studies.

Particular attention is given to the integration of historical memory into the educational process of higher education institutions through courses, educational programs, scientific conferences, and international projects. A comparative analysis of Ukrainian practices with European experience (Germany, Poland, Baltic States) is conducted. It is demonstrated that during 2005–2021, historical memory became a strategic factor of spiritual culture and national consolidation, integrated into the higher education system of Ukraine. It is argued that historical memory is a key factor in shaping the national identity of student youth, and its integration into the educational process contributes to strengthening statehood and developing civic engagement.

Keywords: historical memory, spiritual culture, national-patriotic education, higher education institutions, national identity, memory policy, student youth.

Постановка проблеми. Історична пам'ять у сучасному українському суспільстві виступає не лише засобом збереження минулого, а й фундаментом формування національної ідентичності та духовної культури. У пострадянський період Україна опинилася перед необхідністю переосмислення історичних наративів і створення цілісної концепції національно-патріотичного виховання. Феномен пам'яті є багатовимірним, поєднуючи індивідуальні та колективні

рівні, відображає цінності, моральні орієнтири, культурні символи, а також забезпечує міжпоколінну передачу знань та досвіду [18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження останніх років свідчить, що історична пам'ять є ключовим чинником духовної стійкості української молоді та засобом формування активної громадянської позиції. Університети стають середовищем переосмислення минулого, інтеграції культурної спадщини та критичної рефлексії історичних подій. Однією з головних функцій історичної пам'яті є забезпечення цілісності національної свідомості та підтримка системи національно-патріотичного виховання. Проблематика історичної пам'яті як основи національно-патріотичного виховання в Україні привертала увагу численних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Аналіз зарубіжної літератури показує, що історична пам'ять є ключовим компонентом колективної свідомості та інструментом формування національної ідентичності (Гальбвакс М., 2005; Нора П., 2012; Ассман Я., 2014). Вітчизняні дослідники (Касьянов Г., 2016; Грицак Я., 2019; Кремень В., 2007) підкреслюють соціокультурну функцію історичної пам'яті у процесі формування духовної культури та громадянської позиції молоді.

У наукових працях зазначено, що ефективне патріотичне виховання вимагає комплексного поєднання теоретичних знань з практичною діяльністю: участю студентів у волонтерських проєктах, музеєзнавчих програмах, інтерактивних семінарах, наукових конференціях. Водночас європейський досвід (Польща, Німеччина, країни Балтії) демонструє успішність інтеграції історичної пам'яті у формування громадянської відповідальності через освітні програми, музейні практики та державні інститути пам'яті [13].

Мета статті – здійснити історико-педагогічний та порівняльний аналіз історичної пам'яті як соціокультурного конструкта у системі національно-патріотичного виховання студентської молоді України у 2005–2021 рр. та розкрити концептуальні підходи до осмислення історичної пам'яті у зарубіжній і вітчизняній науковій традиції.

Виклад основного матеріалу. В українських закладах вищої освіти останнього півтора десятиліття історична пам'ять стала складовою навчального процесу, інтегрованою в курси з історії, політології, культурології та громадянської освіти. Особливу роль у координації виховної роботи відіграло Міністерство освіти і науки України, а методичне забезпечення реалізовував Український інститут національної пам'яті. Спільні проєкти цих інституцій сприяли формуванню системного підходу до інтеграції історичної пам'яті у навчальний процес. Зокрема, у період 2005–2021 рр. реалізовувалися програми: «Історичні пам'ятки України» (2006–2012), «Пам'ять поколінь» (2013–2018), «Молодь і національна пам'ять» (2019–2021), що включали лекційні курси, практичні семінари, студентські дослідження та музейні практикуми [5; 6].

Історична пам'ять українців відіграє провідну роль у формуванні національної свідомості, культурних цінностей та політичних орієнтирів.

Розуміння і врахування історичної пам'яті є важливим для побудови діалогу між різними соціальними групами та політичними силами в Україні. З метою розвитку стабільного та гармонійного суспільства необхідне не лише збереження та передача історичної пам'яті, але й критичний аналіз минулого, щоб уникнути повторення помилок та конфліктів. Вивчення впливу історичної пам'яті на сучасні події в Україні допомагає краще розуміти сучасні виклики і формувати стратегії їх подолання [17].

Щодо теоретико-методологічних засад дослідження, то необхідно зазначити, що історична пам'ять у науковій літературі розглядається як соціокультурний конструкт, що об'єднує колективні уявлення про минуле, формує моральні та ціннісні орієнтири, сприяє розвитку громадянської активності. Гальббакс М. (2005) наголошував на колективному характері пам'яті як основи суспільної згуртованості. Нора П. (2012) акцентував на «місцях пам'яті» як інституційних та культурних об'єктах, що фіксують історичну свідомість, тоді як Ассман Я. (2014) підкреслював роль культурної пам'яті у збереженні національної ідентичності.

Вітчизняні дослідники, зокрема Касьянов Г. (2016) та Грицак Я. (2019), визначають історичну пам'ять як фундамент національно-патріотичного виховання у закладах освіти, що забезпечує усвідомлення студентами історичного досвіду народу, формує ціннісне ставлення до держави та культури. Кремень В. (2007) підкреслює, що ефективне патріотичне виховання потребує поєднання навчального та позанавчального процесу, інтеграції культурних, духовних і військово-патріотичних аспектів [7; 8].

Вивчення нормативно-правової бази засвідчило, що держава створила умови для системної інтеграції історичної пам'яті в освітній процес. Основними документами є:

- Закон України «Про вищу освіту» (2014) [1], що закріплює громадянські та патріотичні засади освіти;
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015) [2], що визначає методи інтеграції історичної пам'яті у навчальні програми;
- Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2019) [3], яка передбачає активну участь студентів у громадських та волонтерських проєктах;
- Накази Міністерства освіти і науки України щодо впровадження курсів патріотичного виховання та співпраці зі школами та громадськими організаціями.

Дані документи забезпечують правові та методичні рамки для інтеграції історичної пам'яті у систему вищої освіти, створюють механізми моніторингу ефективності виховних програм та підтримки студентських ініціатив [5; 6].

Необхідно зазначити, що інтеграція історичної пам'яті в освітній процес реалізовувалася через лекційні курси, практичні семінари, студентські наукові товариства та музейні проєкти. Зокрема приклади курсів у ЗВО:

- **Київський національний університет імені Тараса Шевченка** – курси «Українознавство», «Історія української державності», що поєднують історико-культурний та державницький аспекти;
- **Львівський національний університет імені Івана Франка** – дисципліни, що акцентують взаємозв'язок культури й національної ідентичності;
- **Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова** – програма «Основи національного виховання» для підготовки педагогів до роботи з історичною пам'яттю;
- **Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна** – курс «Соціологія національних відносин» із аналізом формування ідентичності в умовах суспільних викликів;
- Волонтерські та музейні практикуми, дослідження тем Голодомору, визвольних змагань ХХ століття та пам'яті Небесної Сотні.

Методи реалізації включали інтерактивні лекції, проєктну діяльність, участь у громадських ініціативах, міжкафедральні наукові конференції, тематичні експозиції у музеях [10].

У рамках дослідження запропоновано періодизацію розвитку системи національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти України протягом 2005–2021 рр., що дозволяє виокремити ключові тенденції, напрями трансформації освітнього процесу та механізми інтеграції історичної пам'яті у виховну діяльність студентської молоді.

1. 2005–2010 рр. — етап концептуалізації. У цей період було активне формування концептуальних засад патріотичного виховання в університетах. ЗВО розширювали гуманітарний компонент навчальних програм, вводили курси з історії української державності, культурології та філософії нації. Зокрема, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка функціонували курси «Українознавство» та «Історія української державності», які поєднували історико-культурний і державницький аспекти. У Львівському національному університеті імені Івана Франка робився акцент на взаємозв'язку культури й національної ідентичності, що формувало цілісне уявлення студентів про історичне минуле та сучасність України. Історична пам'ять розглядалася як академічна категорія, а виховна складова реалізовувалася через навчальні дисципліни і позааудиторні заходи (екскурсії до музеїв, тематичні лекції, студентські конференції).

2. 2010–2014 рр. — етап модернізації та євроінтеграційних орієнтирів. У зазначений період відбулося переосмислення ролі університету як простору формування громадянської культури. Зміцнення євроінтеграційного вектора спричинило поєднання національного та загальноєвропейського дискурсів пам'яті. У Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова розроблялися програми «Основи національного виховання», спрямовані на підготовку майбутніх педагогів до роботи з історичною пам'яттю у освітньому середовищі. В цей період історична пам'ять розглядалася як компонент

демократичної культури, що передбачає критичне осмислення минулого, толерантність до різних історичних наративів та інтеграцію українського досвіду у європейський контекст. Активно використовувалися методи порівняльного аналізу історичних подій, круглі столи та міжвузівські проекти за участю європейських партнерів.

3. 2014–2021 рр. — етап трансформації суспільно-політичних викликів.

Після 2014 року історична пам'ять стала чинником національної безпеки та стратегічним ресурсом духовної консолідації. Ухвалення Закону України «Про вищу освіту» (2014) та впровадження Концепції національно-патріотичного виховання (2015) посилили інституційні механізми формування патріотичних цінностей у студентському середовищі. У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна впроваджено курс «Соціологія національних відносин», що аналізував соціальні механізми формування ідентичності у контексті конфліктних ситуацій. У виховній роботі ЗВО інтегрувалися заходи з вшанування пам'яті героїв Небесної Сотні, учасників АТО/ООС, дослідження тем Голодомору та визвольних змагань ХХ століття. Історична пам'ять була інтегрована у волонтерський рух, студентські наукові товариства, музейні проекти та міжнародні програми обміну [19].

Таким чином, запропонована періодизація дозволяє окреслити закономірності розвитку системи національно-патріотичного виховання, посилити аналітичний вимір щодо взаємозв'язку історичної пам'яті та формування національної ідентичності, а також сприяти інтеграції кращих європейських практик у вітчизняну освітню систему. Дослідження порівняльних практик інтеграції історичної пам'яті у вищій освіті свідчить про різні підходи до формування громадянської, моральної та національної свідомості студентської молоді. В українських закладах вищої освіти історична пам'ять інтегрується через міждисциплінарні навчальні курси, виховні програми, музейні проекти та участь студентів у волонтерських і наукових ініціативах. Так, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка реалізуються курси «Історія української державності» та «Українознавство», що поєднують академічне вивчення історичних фактів із формуванням патріотичних та громадянських цінностей. У Львівському національному університеті імені Івана Франка курси з культурології та історії національної ідентичності інтегруються у виховні заходи, що сприяє розвитку критичного мислення та духовної культури студентів.

Порівняльний аналіз з європейськими університетами, такими як Ягеллонський університет у Кракові та Карлів університет у Празі, демонструє схожі принципи міждисциплінарного підходу, але з більшою увагою до академічної автономії та розвитку демократичної культури. В європейських закладах історична пам'ять інтегрується через курси громадянської освіти, участь студентів у дослідницьких проєктах і музейних практикумах, що сприяє критичному осмисленню минулого та формуванню толерантності до різних

історичних наративів. При цьому українська модель відрізняється підкресленою національно-консолідаційною функцією освіти, де історична пам'ять служить інструментом формування національної ідентичності та розвитку громадянської активності студентів.

Українська система демонструє комплексний підхід, що поєднує освітню, виховну і практичну функції. Поряд із академічним вивченням історії через курси, інтегруються позааудиторні практики: участь у наукових конференціях, музейних проєктах, тематичних семінарах та волонтерських програмах. Це забезпечує формування критичного мислення, моральних і етичних орієнтирів та стійкої національної ідентичності. У європейських університетах інтеграція пам'яті передбачає поєднання державної політики пам'яті із академічною автономією, тоді як українська модель акцентує взаємодію державних ініціатив, нормативно-правової бази та практичної реалізації на рівні кафедр і факультетів, що дозволяє комплексно впливати на формування національно-патріотичних цінностей студентської молоді.

Аналіз показує, що українська практика відповідає сучасним світовим стандартам *memory studies*, проте вирізняється особливою увагою до національно-консолідаційної функції освіти. Інтеграція історичної пам'яті в українських ЗВО не обмежується академічним курсом, а стає стратегічним чинником духовної культури, формування громадянської активності та підготовки студентів до участі в суспільному та державному житті.

Отже, українська модель поєднує критичне осмислення історичного досвіду, національну ідентичність, практичні виховні заходи, що забезпечує комплексне формування громадянської, моральної, духовної свідомості студентів і відповідає європейським підходам, водночас зберігаючи національну специфіку інтеграції історичної пам'яті в освітній процес.

Висновки. Аналіз феномену історичної пам'яті як соціокультурного конструкта свідчить про її стратегічне значення у системі національно-патріотичного виховання студентської молоді України. Протягом 2005–2021 років історична пам'ять стала невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах вищої освіти, сприяючи формуванню національної ідентичності та патріотичних цінностей. Нормативно-правова база та методичне забезпечення створили умови для системної інтеграції пам'яті у ЗВО та підтримки патріотичного виховання.

Практичне впровадження історичної пам'яті відбувалося через лекційні та практичні курси, інтерактивні семінари, студентські наукові товариства та музейні проєкти. Активна участь студентської молоді у проєктах, конференціях, громадських ініціативах сприяє утвердженню патріотичної свідомості та розвитку громадянської активності. Порівняльний аналіз із європейськими моделями освіти пам'яті засвідчує, що інтеграція історичної пам'яті у навчальні програми є ефективним механізмом формування національної ідентичності та громадянської позиції студентів, а системний підхід, поєднаний із науковими

дослідженнями й практичними активностями відповідає світовим стандартам підготовки молоді до свідомого громадянського життя.

У період 2005–2021 рр. університети України стали активним середовищем переосмислення історичних наративів, інтегруючи пам'ять у гуманітарні дисципліни, культурологію, соціологію та педагогіку. Порівняння з європейським досвідом демонструє, що українська модель поєднує критичне осмислення минулого з національно-консолідаційною функцією, забезпечує духовну стійкість та мобілізаційний потенціал молоді.

Подальший розвиток національно-патріотичного виховання потребує посилення міждисциплінарності освітніх програм, впровадження інноваційних методів інтеграції історичної пам'яті, активізації науково-дослідної, проєктної діяльності студентів та розширення співпраці ЗВО з державними інституціями, громадськими організаціями, міжнародними партнерами. Українські університети у 2005–2021 рр. продемонстрували здатність поєднувати академічне осмислення історичного досвіду з практичною реалізацією громадянських, патріотичних компетентностей, що забезпечує цілісність системи виховання та зміцнює національну ідентичність студентської молоді.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Київ, 2015.
3. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Київ, 2019.
4. Гальбвакс М. *Коллективна пам'ять*. Київ : Основи, 2005.
5. Нора П. *Міся пам'яті*. Київ : Дух і Літера, 2012.
6. Ассман Я. *Культурна пам'ять і рання цивілізація*. Київ : Либідь, 2014.
7. Касьянов Г. *Політика пам'яті та історична наука*. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2016.
8. Грицак Я. *Нариси історії України*. Київ : Темпора, 2019.
9. Кремень В. *Філософія національної ідеї: людина, освіта, соціум*. Київ : Грамота, 2007.
10. База кваліфікаційних робіт. Національно-патріотичне виховання у ЗВО. Режим доступу: <https://studbase.kubg.edu.ua/article/2593> <https://studbase.kubg.edu.ua/article/list>
11. Національно-патріотичне виховання на уроках історії. 2016. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/nacionalno---patriotichne-vihovannya-na-urokah-istori-20101.html>
12. Міністерство освіти і науки України. Національно-патріотичне виховання. 2026. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/pozashkilna-osvita/vikhovna-robotata-zakhist-pravditini/natsionalno-patriotichne-vihovannya>
13. Assmann A. *Memory and Cultural Identity in Europe*. European Review, 2013.
14. Загородня А.А. Національно-патріотичне виховання у частині професійної підготовки майбутніх учителів. *Науково-педагогічні студії*, 2025. № 9. С. 80–94. Режим доступу: <https://dnpb.gov.ua/ojs/npstudies/article/view/162>
15. Загородня А.А. Різноманітність підходів до національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти в Україні (1991–2009). *Olympicus : науковий журнал*, 2025, № 1, С. 76–82. Режим доступу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/23062?mode=full>
16. Курс «Українознавство» та «Історія української державності», КНУ імені Т. Шевченка, 2005–2010.
17. Екскурсії та студентські конференції у ЛНУ імені І. Франка, 2007–2010.

18. Програма «Основи національного виховання», НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010–2014.
19. Курс «Соціологія національних відносин», ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015–2021; музейні проекти та волонтерські ініціативи.

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII [Law of Ukraine "On Higher Education" dated 01.07.2014 No. 1556-VII.]. *zakon.rada.gov.ua*. [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei ta molodi [The concept of national-patriotic education of children and youth]. (2015). *zakon.rada.gov.ua*. [in Ukrainian].
3. Stratehiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei ta molodi [Strategy for national-patriotic education of children and youth]. (2019). *zakon.rada.gov.ua*. [in Ukrainian].
4. Halbvaks, M. (2005). *Kolektyvna pam'iat* [Collective Memory]. Kyiv: Osnovy - Kyiv: Fundamentals. [in Ukrainian].
5. Nora, P. (2012). *Mistsia pam'iaty* [Places of memory]. Kyiv: Dukh i Litera - Kyiv: Spirit and Letter. [in Ukrainian].
6. Assman, Ya. (2014). *Kulturna pam'iat i rannia tsyvilizatsiia* [Cultural Memory and Early Civilization]. Kyiv: Lybid-Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
7. Kasianov, H. (2016). *Polityka pam'iaty ta istorychna nauka* [The Politics of Memory and Historical Science]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU - Kyiv: Institute of History of Ukraine, NASU. [in Ukrainian].
8. Hrytsak, Ya. (2019). *Narysy istorii Ukrainy* [Essays on the History of Ukraine]. Kyiv : *Tempora-Kyiv: Tempora*. [in Ukrainian].
9. Kremen, V. (2007). *Filosofiia natsionalnoi ideii: liudyna, osvita, sotsium* [Philosophy of the National Idea: Man, Education, Society]. Kyiv: Hramota - Kyiv: Gramota. [in Ukrainian].
10. Baza kvalifikatsiinykh robit [Base of qualification works]. Natsionalno-patriotichne vykhovannia u ZVO [National and patriotic education in higher education institutions]. Retrieved from: <https://studbase.kubg.edu.ua/article/2593> <https://studbase.kubg.edu.ua/article/list> [in Ukr].
11. Natsionalno-patriotichne vykhovannia na urokakh istorii [National-patriotic education in history lessons]. (2016). Retrieved from: <https://naurok.com.ua/natsionalno-patriotichne-vihovannya-na-urokah-istorii-20101.html> [in Ukrainian].
12. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Natsionalno-patriotichne vykhovannia [Ministry of Education and Science of Ukraine. National and patriotic education]. (2026). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/osvita-2/pozashkilna-osvita/vikhovna-roboty-ta-zakhyst-prav-ditini/natsionalno-patriotichne-vihovannya> [in Ukrainian].
13. Assmann, A. (2013). *Memory and Cultural Identity in Europe*. European Review. [in English].
14. Zahorodnia, A.A. (2025). Natsionalno-patriotichne vykhovannia u chastyni profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [National-patriotic education in the professional training of future teachers]. *Naukovo-pedahohichni studii - Scientific and pedagogical studies*. (Vols. 9). (80–94). Retrieved from: <https://dnpb.gov.ua/ojs/npstudies/article/view/162> [in Ukrainian].
15. Zahorodnia, A.A. (2025). Riznomanitnist pidkhodiv do natsionalno-patriotichnoho vykhovannia u zakladakh vyshchoi osvity v Ukraini (1991–2009) [Diversity of approaches to national-patriotic education in higher education institutions in Ukraine (1991–2009)]. *Olympicus: naukovyi zhurnal - Olympicus: scientific journal*. (Vols. 1). (76-82). Retrieved from: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/23062?mode=full> [in Ukrainian].
16. Kurs «Ukrainoznavstvo» ta «Istoriia ukrainskoi derzhavnosti», KNU imeni T. Shevchenka [Course "Ukrainian Studies" and "History of Ukrainian Statehood", Taras Shevchenko National University of Kyiv]. (2005–2010). [in Ukrainian].

17. Ekskursii ta studentski konferentsii u LNU imeni I. Franka [Excursions and student conferences at the Ivan Franko National University of Lviv]. (2007–2010). [in Ukrainian].

18. Prohrama «Osnovy natsionalnoho vykhovannia», NPU imeni M. P. Drahomanova [Program "Fundamentals of National Education", NPU named after M. P. Dragomanov]. (2010–2014). [in Ukrainian].

19. Kurs «Sotsiologhiia natsionalnykh vidnosyn», KhNU imeni V. N. Karazina [Course "Sociology of National Relations", V. N. Karazin KhNU]. (2015–2021). *Muzeini proiekty ta volonterski initsiatyvy - museum projects and volunteer initiatives*. [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.04.2026